

Tijdschrift voor Gregoriaans

Tijdschrift voor Gregoriaans
Verschijnt 4 keer per jaar
jaargang 9 - juni 1984

Contactorgaan van de "Amici Cantus Gregoriani".

Redactie: R. v.d. Laar, J. Leenen,

Eindredactie: Silvère v. Lieshout, Ger Koppenens

Redactie en administratie: Burg. van Houtlaan 32,
5701 GH Helmond.
Tel. 04920 - 38571

Abonnement f 25,— per jaar overmaken op: AMRO-Bank Helmond
Rek.nr.: 42.06.65.323 Bankgiro 1065135 t.n.v. L. v.d. Laar.

Druk: Drukkerij Aarle-Rixtel B.V. te Aarle-Rixtel.

-O-

De "Amici Cantus Gregoriani" is een kring van mensen die zich verbonden weet met het Gregoriaans en door een jaarlijks terugkerende financiële bijdrage de verschijning van dit tijdschrift alsmede andere op het Gregoriaans gerichte activiteiten mogelijk maakt.
Inlichtingen op het redactieadres.

TOELICHTING BIJ DE OMSLAG.

Onthoofding van Johannes de Doper, School van Novgorod, 15e eeuw.
(24 juni: Hoogfeest geboorte van de H. Johannes de Doper)

VAN DE REDAKTIE

Van "Kerkoraal" naar "Tijdschrift voor Gregoriaans"

Het zal U niet ontgaan zijn dat de vertrouwde naam "Kerkoraal" niet meer op de kافت van dit tijdschrift prijkt. Bij het lezen van dit eerste nummer van de negende jaargang, zult U voor nog meer verrassingen komen staan. Waarom vraagt U zich wellicht af?

De geboorte van de naam "Kerkoraal" staat mij nog heel goed voor de geest. 's Avonds laat in een verlaten school viel de naam. Aanvankelijk in allerlei schrijfwijzen: Kerk-koraal, Ker-koraal en Kerk-oraal. Tenslotte koos Jos Leenen wiens idee het was, bewust voor "Kerkoraal", om zo een verbinding aan te geven tussen kerk en koor. Beide hebben een gemeenschappelijke factor nodig, hier aangegeven door de "k". Aanvankelijk als gestencild koorblaadje van het St. Jozefkoor uit Helmond en vanaf 1976 in een gedrukte vorm die een eerste aanzet vormde tot de oprichting van de "Amici Cantus Gregoriani" in datzelfde jaar opgericht. In een artikel uit dat eerste nummer blijkt dat de redaktie van het blad de bedoeling heeft meer te groeien in de richting van wat nu al jaren is verwezenlijkt, een informatief tijdschrift over Gregoriaans: breed van opzet, van wetenschappelijk tot verhalend met als enig onderwerp het Gregoriaans.

Na enige, nogelijk nostalgische aarzeling, hebben wij als redaktie nu ook in de naamgeving dit willen laten uitkomen. En waarom dan niet meteen alles eens kritisch bekeken en waar nodig veranderd?

Dankzij de welwillende en spontane medewerking van fr. C. Poudeoyen O.S.B. is de bladspiegel nu ook aangepast en zal in de toekomst extra zorg worden besteed aan de lay-out.

Dit proces van verandering heeft tijd gevraagd, hetgeen het verschijnen van dit nummer ernstig heeft vertraagd. Wij hopen echter dat het resultaat voor U het lange wachten mag compenseren en zullen er alles aan doen om nummer 2 op tijd te kunnen uitbrengen.

Tot slot nog dit. Alhoewel in de naam het woord "Kerk" verdwenen is, beseffen wij dat het Gregoriaans alleen binnen een liturgisch optimaal kan functioneren. Het streven om in dit tijdschrift ook informatie over liturgie te verschaffen, inzoverre deze van belang is voor die liturgische functie, blijft dan ook heel nadrukkelijk bestaan. Gregoriaans vanuit de wetenschap benadert is interessant, Gregoriaans vanuit de muziek benaderd is interessant en vormend, Gregoriaans vanuit haar liturgische functie benaderd is interessant, vormend en bezielend tegelijk.

Silvère van Lieshout

DIRECTIECURSUS I

Zoals aangekondigd in Kerkoraal 2-1983 kon in de herfst bovengenoemde cursus in Den Bosch worden gevolgd.

Voor diegenen die Gregoriaans I en II in Helmond achter de rug hadden was dit een prima tussenstap op weg naar Directiecursus II die in September 1984 van start zal gaan.

Het waren niet alleen deze mensen die hadden ingeschreven: bij het kennismaken bleek reeds dat we een zeer heterogene groep van twintig vormden. De intentie was echter duidelijk algemeen: men wilde

Gregoriaans leren zingen, dirigeren en zich er verder in verdiepen.

De eerste avond werd enthousiast geopend met een gezang, waarbij meteen duidelijk was dat er veel verschillen waren in opvatting en uitvoering. Moedig werd aan de afwikkeling van het programma begonnen, waarbij zich spoedig de noodzaak van een cursusboek of -stencil deed gevoelen.

Zuster Marie-Louise Egbers had een dergelijke hoeveelheid aan leerstof, aangevuld met opmerkingen en voorbeelden die de moeite van het noteren waard waren, dat we bijna niets anders deden dan driftig met de pen over het papier vliegen.

Na enkele lessen kristalliseerde zich dan één onderwerp uit: men beet zich vast in de psalmodie en de praktische toepassing ervan zou zijn beslag krijgen in de door ons gezongen Vespers in de kapel van het klooster. Dit ter afsluiting van de cursus en daar hebben we naar toe gewerkt.

Met het antiphonale als leidraad kwam alles ter sprake: de analyse van de psalmodische formule, de liturgische betekenis van de verschillende gezangen: de hymnen, psalmen en responsories. De historische ontwikkeling hiervan. Het gebruik van het Antiphonale: waar staat wat; hoe worden de Vespers samengesteld, waar wordt de juiste antifoon gevonden, hoe is de volgorde van zingen.

Tussendoor werd ook flink huiswerk opgegeven en gemaakt.

De grootste moeilijkheden werden ondervonden bij het solmiseren en tacteren. Er waren nogal wat mensen die daar veel last mee hadden.

We kregen dan ook de goede raad, gedurende de tijd die vooraf gaat aan de volgende cursus ons daar speciaal op toe te leggen. Want dit is een eerste vereiste: zoiets moet soepel en vlot gaan. (Wie dus oren heeft om te horen.....)

Les vier en vijf waren voorbehouden aan de heer Silvère van Lieshout. De vormleer kwam ter sprake: de gezangen van het Kyriale werden geanalyseerd en beschematiseerd zonder zichtbaar einde.

Ook het huiswerk bestond hieruit met het grote voordeel dat we aardig thuis raakten in het Graduale. Prachtige schema's kwamen op tafel, daarin was veel werk gestoken, dat was duidelijk.

Ook vragen waren talrijk. Een hiervan betrof de opmerking dat ondanks het feit dat Credo II eenvoudiger is dan Credo I, deze laatste toch als de authentieke Credo wordt beschouwd. In zijn schriftelijke antwoord ging Silvère hier uitvoeriger op in waarbij nog meer interessante details werden aangereikt. Ook werd de suggestie geuit om, wanneer men na afloop van de cursus verder wilde gaan, een

studiemorgen of -weekeinde te organiseren. Het onderwerp zou door de cursisten genoemd kunnen worden, zulks in overleg met de leiding. Welnu, dit heeft zijn beslag gekregen tussen Kerstmis en Pasen op een zaterdagmorgen in Helmond.

Alvorens de cursus werd afgesloten vond een uitvoerige evaluatie plaats, waarbij ieder zich kon uitspreken over zijn ervaringen en verwachtingen die hij of zij had gekoesterd.

De docente had geconstateerd dat het niveauverschil van de cursisten erg groot was. Zij had geen mogelijkheid gezien dit op te vangen en dat had de vlotheid van de cursus wel geremd. Opmerking van een toehoorder: maar ik heb het groeien van de cursus als zeer positief ervaren.

Een cursist kon zich niet aan de indruk onttrekken dat er liturgisch niet uit was gekomen wat hij had gehoopt: hij had zich niet op de Vespers voorbereid, maar had meer praktische uitleg verwacht omtrent het dirigeren. Antwoord: inderdaad, U hebt gelijk, en daar is nu cursus IV voor. Deze cursus III had als opzet: oefenen en zingen en tacteren en met alle gezangen bezig zijn.

Op de vraag wat men van de cursus had verwacht werd door de meesten geantwoord: dat men leerde dirigeren en dat is er niet goed uitgekomen. Aanvullende opmerking van de cursusleidster: er moet voor dirigeren een bredere basis van kennis aanwezig zijn en dat is getracht in deze cursus te geven.

Het materiaal van deze tien avonden zal worden uitgewerkt en ter beschikking worden gesteld.

Op een vraag wat cursus IV (=Directiecursus II) zal omvatten, werd genoemd:

1. Koorscholing, liturgie, directie
2. Onderscheid tussen wetenschap en praktische zaken
3. Gastdocenten zullen een bijdrage leveren.

Na het zingen van de Vespers, hetgeen door allen werd ervaren als een waardige afsluiting, werd onze dank uitgesproken aan de docente.

Velen van ons zijn van plan de volgende cursus te gaan volgen, dus werd het een tot ziens.

Langs deze weg wil ik nogmaals de Zusters van de Choorstraat dank zeggen voor de gastvrijheid die we mochten genieten, en die gepaard ging met in totaal 280 kopjes koffie en zeker zoveel koekjes.

een cursiste.

PASSIE EN PASEN

Gregoriaans Abdijkoor Grimbergen o.l.v. Gereon van Boesschoten o.praem.

Uitgeverij Davidsfonds Leuven 1984 - Eufoda 1086 - Bfr. 395.-

Hoewel de bakermat van de Orde van Sint Norbertus in het Franse Prémontré ligt - vandaar dat zijn volgelingen ook wel Premonstratenzers worden genoemd - vindt men het merendeel van de Norbertijnenkloosters in de Zuidelijke Nederlanden. De Abdij van Grimbergen bij Brussel, in 1128 gesticht, is een van de oudste. Naast de zielzorg heeft het koorgebied van oudsher tot de taken van de orde behoord. Men dient daarbij te bedenken, dat de Premonstratenzers niet een monastieke orde naar benedictijnse trant zijn, maar als koorheren in de augustijnse traditie leven en werken.

Men moet dit voor ogen houden, wanneer men de onlangs verschenen plaat met gezangen uit de passie- en paastijd volgens de premonstratenzer overlevering beluistert.

Het Gregoriaans van de Norbertijnen heeft namelijk zijn eigen idioom. Voor degenen die vertrouwd zijn met het Gregoriaans van Solesmes, biedt de plaat vele verrassingen. Op de eerste plaat is de tekst van de gezangen, soms met een enkel woord (*tollentes ramos olivarum* i.p.v. *portantes*), soms ook over hele zinsdelen (bijv. in de hymne *Vexilla regis*), afwijkend van de gangbare.

Interessanter is echter, dat de muziek over de hele linie kleinere of grotere verschillen vertoont. Is in het algemeen de ductus van de melodie duidelijk herkenbaar, vooral in de neumatische gezangen mist men plotseling een vertrouwde pes of clivis, terwijl anderzijds een punctum of een virga als neum opduikt. Ook zijn de liggende episemata anders over de muzikale zin verdeeld, als men gewend is.

Ongetwijfeld zijn deze afwijkingen te verklaren als interpretatieverschillen vanuit de handschriften, waarbij een illustere oude orde eigen recht van spreken heeft. Daarnaast noemt de koorleider, Gereon van Boesschoten, op de bijsluiter als bron ook nog 'de zin voor schoonheid en geniale creativiteit', die door het toevoegen van enkele noten of notengroepen de melodie rijker maken.

Hoe men ook over deze deviaties moge denken, het beluisteren van Premonstratenzer Gregoriaans is een unieke ervaring. In een andere belichting geplaatst, krijgen de vertrouwde - en soms wel eens

ingesleten - gezangen een nieuwe glans, of het patina van oud goud. Het is dan tevens ook duidelijk, dat deze uitvoering niet model kan staan voor de praktijk van kerkkoren en geen leidraad kan zijn voor de wekelijkse repetitie. Zij is eerder een kleinood, dat men bewonderen kan, zonder dat men zich het eigen maakt.

Bovendien is het Graduale Praemonstratense blijkbaar ook na Vaticanum II niet geheel in overeenstemming met het Graduale Romanum, zodat de titels van de gezangen in de hoes niet corresponderen met de thans gebruikelijke.

De manier van uitvoeren kan men eigenlijk slechts beoordelen, wanneer men de eigen aard van het Norbertijns choraal beter kent, voorzover het tenminste de wezenlijke kern daarvan betreft. Tegen deze achtergrond moeten de hier volgende opmerkingen dan ook worden gezien.

Het blijkt dat het Norbertijner Gregoriaans de tempus primus niet zo strikt in acht neemt als Dom Mocquereau dit voorschrijft: Mogelijk is dit een systematische afwijking, die eigen is aan de premonstratenzer traditie.

Het koor zingt a capella, zoals dat voor elke vorm van Gregoriaans ook eigenlijk hoort. Bijzonder verzorgd zijn vooral de inzetten.

Waar deze met een vocaal beginnen, hoort men van meet af aan ook de zuivere klinker. Over de slotnoten van een enkele passus kan men soms minder enthousiast zijn. De individuele koorleden eindigen wel eens niet allemaal gelijk, waardoor een rafelig effect ontstaat.

Een enkele keer wordt een gebipuncteerde clavis niet gelijk gezongen, wat onbedoelde meerstemmigheid teweeg brengt. Wat de ritmering betreft: Hier en daar (vooral bij pressus-noten is dat het geval) krijgt de ictus een karakter van een nogal zwaar accent - zeg maar oplawaai - en dan gaat het gezang log klinken. Tenslotte is in de tekstbehandeling meer dan eens een 'versleping' te horen, waardoor de slotconsonant van een woord aan de beginvocaal van het volgende wordt vastgeplakt (*vos-ita, sanctus-immortalis* enz.).

Maar misschien moet men niet op alle slakjes zout leggen. Men mag Gereon van Boeschoten en zijn koor erkentelijk zijn, dat zij ons van de schatten uit hun rijke traditie willen laten meegenieten.

Zwaarwegende kritiek is er niet zozeer op de plaat, als wel op hoes en bijsluiter. Het begint al daarmee, dat de Norbertijnen - in de titel notabene - aankondigen, dat zij Premonstrantenzer(!)Gregoriaans zingen. Te wensen ware ook geweest, dat de teksten in de hoes (ook waar

het herhalings betreft en zeker bij de *Improperia*) het gezang volgen en volledig weergeven. En dan de vertaling van de tekst in het Duits! Deze is rondweg lamantabel en potsierlijk. Globaal geteld bevat dit proza 150 fouten. Geen zetfouten, maar zware vergrijpen tegen de grammatica en de woordbetekenis, waardoor het verhaal soms lachwekkend en - wat erger is - volkomen onbegrijpelijk wordt. Het zou werkelijk aanbeveling verdienen, wanneer men deze bijsluiter minstens voor het Duits zou laten herversalen.

De goede kwaliteiten van deze unieke plaat verdienen voor dat taalgebied werkelijk een beter presentatie!

Maurice Bogaers

GREGORIAANS EN HET LATIJN I

Wie zich bezighoudt met Gregoriaans, houdt zich daardoor ook bezig met het Latijn, sinds eeuwen de officiële taal van de westerse Kerk. Zoals bekend zijn er twee groepen gezangen te onderscheiden in de Gregoriaanse Misgezangen: het Ordinarium (de vaste gezangen) en het Proprium (het tijdeigen, de wisselende gezangen). De teksten van de Propriumgezangen zijn grotendeels ontleend aan het boek der Psalmen. In het Graduale Romanum (1974) staat rechtsboven elk gezang de afkorting van het Schriftgedeelte waarvan de tekst afkomstig is.

Het boek der Psalmen is oorspronkelijk niet in het Latijn geschreven, maar in het Hebreeuws. Deze Hebreeuwse tekst is in de vierde eeuw in het Latijn vertaald, en de tekst van de propriumgezangen berust op deze vierde-eeuwse Latijnse vertaling. Tot de komst van het Antiphonale Monasticum was deze vertaling algemeen in gebruik. Zoals pater Pouderoyen in Kerkoraal heeft laten zien 1), bevat het Antiphonale Monasticum een nieuwe Latijnse psalmvertaling; zodoende zijn er nu twee van deze psalmvertalingen in gebruik, een situatie die aanleiding kan geven tot verwarring en onduidelijkheid. Bovendien is een nadeel van de nieuwe vertaling, dat het specifieke christelijke taalgebruik min of meer is gesecculariseerd 2). Het voert echter te ver, hier dieper op in te gaan, dus terug naar de Propriumgezangen.

In 1980 verscheen een nieuw Romeins Missaal, waarin onder andere de vertaling van de Propriumgezangen van de zon- en feestdagen is opgenomen. Het tweede deel van dit Missaal verscheen in 1983. Dit bevat de teksten voor de weekdays en de heiligenfeesten. In beide

Missaals zijn niet de Latijnse teksten vertaald, maar de oorspronkelijke Hebreeuwse.

Een kenmerk van het Latijn is het gebruik van naamvallen. Dit zijn de verschillende vormen waarin woorden kunnen voorkomen; deze corresponderen met de functie van het woord in de zin. Bekijken we de volgende voorbeelden:

(1) dicit Dominus	- de Heer zegt
(2) dextera Domini	- de rechterhand van de Heer
(3) cantate Domino	- zingt voor de Heer
(4) laudate Dominum	- looft de Heer
(5) gaudete in Domino	- verheugt U in de Heer
(6) attende, Domine	- let op, Heer

In (1) staat 'Dominus' in de eerste naamval. Met de eerste naamval wordt vaak het onderwerp van de zin aangegeven. De uitgang van de eerste naamval is *us*.

Aan de vertaling van (2) zien we dat het Nederlands drie woorden nodig heeft voor de weergave van het ene woord 'Domini' in het Latijn. Dit woord staat in de tweede naamval, die uitgaat op *-i*. De tweede naamval duidt een nauwe band aan met het voorafgaande woord, die in het Nederlands kan worden weergegeven met 'van'.

In voorbeeld (3) geeft het woord 'Domino' de begunstigde aan van de handeling van het werkwoord. 'Domino' staat in de derde naamval, die uitgaat op *-o*.

'Dominum' in (4) is het lijdend voorwerp van de handeling 'prijzen' van het werkwoord. Het woord 'Dominum' staat in de vierde naamval, die uitgaat op *-um*.

In (5) ziet 'Domino' er net zo uit als in (3). Het staat echter in een andere naamval. De vijfde naamval gaat uit op *-o* en heeft verschillende functies. Onder andere komt hij voor na voorzetsels.

Tenslotte kent het Latijn een zesde naamval, waarin de aangesproken persoon wordt uitgedrukt. Deze naamval eindigt op *-e*. In (6) is dat 'Domine'. Wanneer echter de lettergreep voor de uitgang van de zesde naamval op een klinker eindigt, ziet het woord er anders uit.

Bijvoorbeeld 'Deus' in (7) en 'fili' in (8):

(7) Exaudi, Deus	- verhoor, God
(8) Fili, quid fecisti?	- Wat heb je gedaan, mijn zoon?

Er zijn meer woorden die dezelfde naamvalsuitgangen krijgen als 'Dominus'. Enkele veelvoorkomende zijn:

Christus	- Christus	inimicus	- vijand
----------	------------	----------	----------

defunctus	- overledene	locus	- plaats
Deus	- God	mundus	- wereld
discipulus	- leerling	sponsus	- bruidegom
filius	- zoon	populus	- volk

Ton Tromp

- 1) Kerkoraal 8 (1983), 25.
- 2) Professor Chr. Mohrmann gaat hierop uitvoerig in: The new latin psalter: its diction and style, Etudes sur le Latin des Chrétiens, vol. II, 109-131, Roma, 1961.

UIT HET KOOR GEKLAPT

De deur van de Achelse Kluis bij Valkenswaard staat gastvrij open. Ongeveer veertig mannen gaan de Kluis binnen voor hun wekelijkse repetitie van de Schola Cantorum.

De Schola is een internationaal koor met zangers zowel uit de Belgische als de Nederlandse grensstreek.

De leden komen uit Achel (B.), Leende (NL.), Lommel (B.), Westervolgen (NL.), Borkel en Schaft (NL.), Hamont (B.), Valkenswaard (NL.), Someren (NL.), Deurne (NL.) en de Achelse Kluis.

Er wordt wekelijks twee uur flink gerepeteerd, met onderbreking van een koffiepauze. De inzet van deze mensen is onvoorstelbaar! Voor veel Schola-leden is dit een verdieping van het Gregoriaans. Want naast het lidmaatschap van de Schola zijn velen ook nog lid van het plaatselijke kerkkoor. Dit is ook de reden waarom de Schola alleen maar op zaterdagavond een eucharistieviering kan verzorgen, en dan nog maar sporadisch. Een groot deel van de repetitietijd wordt namelijk in beslag genomen door de voorbereiding van het Gregoriaans Uur. De aanwezigen kunnen dan luisteren naar een bloemlezing van prachtige Gregoriaanse gezangen. Van elk gezang wordt vooraf een korte uitleg gegeven. Dit Gregoriaans Uur vindt jaarlijks plaats op de eerste zondag van de advent in de kerk van Achel.

Wekelijks sta ik nog versteld van de inzet van die mensen. Het verveelt hen niet, hoe vaak een gezang ook herhaald moet worden. Zelfs tijdens de belangrijke rechtstreeks uitgezonden voetbalwedstrijd Nederland-België waren er geen schola-leden afwezig. Dit zegt toch wel wat.

Pater Michaël, monnik van de Achelse Kluis, is gedurende twaalf jaar

dirigent geweest van de Schola. Om gezondheidsredenen moest hij in 1980 stoppen. Mij werd toen gevraagd de "dirigeerstok" van Pater Michaël over te nemen.

Een uitdaging voor mij! Ik doe het tot nu toe met veel plezier.

Als leerling van de St. Jozefschool in Helmond maakte ik kennis met het Gregoriaans. De heer Driessen was toendertijd de grote stimulator. Tot 1971 was ik actief in het St. Jozefkoor. Het Gregoriaans is me steeds blijven boeien.

Onlangs, op 27 november 1983, werd het vijftienjarig bestaan van de schola gevierd met een rechtstreekse t.v.-uitzending door de B.R.T.

Hopelijk kunnen de Schola-leden en hun belangstellenden nog vele jaren genieten van het mooie Gregoriaans.

Tom van Lieshout

THEORIE VAN HET GREGORIAANS V

WOORDRITME

Een woord is het teken voor een begrip.

Bestaande uit meerdere lettergrepen is een woord geen nevenschikking van lettergrepen, maar één geheel, één volledige, geordende beweging, die begint bij de eerste lettergreep en eindigt op de laatste.

Deze eenheid van beweging is een onmisbare voorwaarde om het woord tot een begrip te maken.

Ritme is de beweging die begint met het begin (aanzet, heffing, spanning, arsis) en eindigt met het einde (neerkomen, daling, ontspanning, aanraking, ictus, thesis).

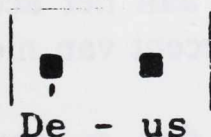
De nauwe betrekking tussen deze twee momenten (synthese) zorgt dat de twee delen niet naast elkaar staan, maar dat zij samen een eenheid vormen, één begrip.

Als we b.v. het begrip Rome in het Latijn uitdrukken door het woord Roma, zullen we beide lettergrepen in een enkele beweging moeten uitspreken. (Niet nu RO en straks - MA). Het woord is dus een geheel, een volledige beweging.

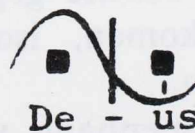
Het is ritme en gedraagt zich ook als zodnig. D.w.z. het begint met een aanzet en eindigt met het neerkomen.

De laatste lettergreep van een woord is het eindpunt van een begonnen beweging en heeft dus de ictus.

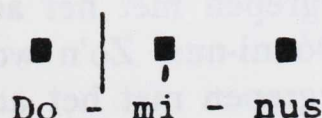
Dus niet

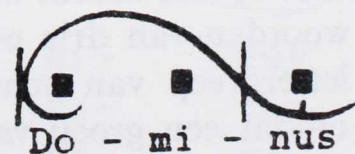
maar

niet

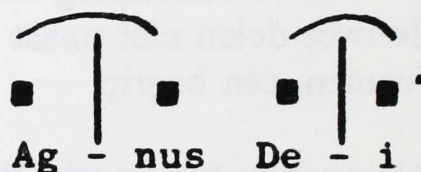
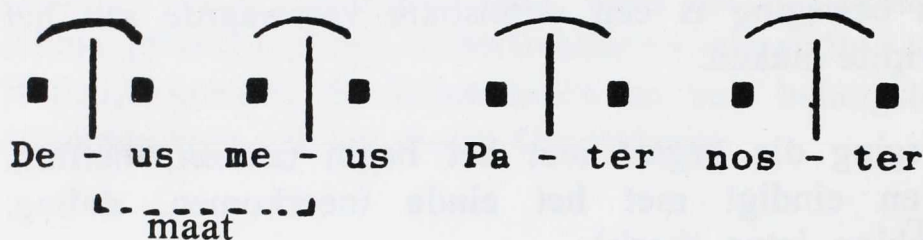
maar

Het Latijnse woord is dus een ritme, een heffing en daling, een beweging via het accent naar de eindlettergreep.

Deze beweging gaat over de maat heen, beginnend op de heffing, de opslag van een maat en eindigt op de daling, de neerslag van de volgende maat.

elementair ritme

Samengevat:

Het Latijnse woord is gebouwd op het elementair ritme, d.w.z. met het accent in de arsis en de slotlettergreep samenvallend met de *ictus*.

Accentlettergreep en eindlettergreep dienen gezongen te worden, niet louter als spanning en ontspanning, maar in volledige samenhang met elkaar. Wanneer sterkte gegeven wordt aan het accent, zgn. om dit beter te laten uitkomen, isoleert men accent van niet accent en is de eenheid verbroken.

Alleen als de samenhang voelbaar is, dan is werkelijk het woord gezongen.

Gelet op het accent komen in het Latijn twee typen woorden voor:

- woorden van drie of meer lettergrepen met het accent op de derde lettergreep van achteren, bv. Dó-mi-nus. Zo'n woord is *dactylisch*, omdat een groep van drie lettergrepen met het accent op de eerste "dactylus" heet.

- woorden van twee of meer lettergrepen met het accent op de tweede van achteren, bv. Dé-us. Zo'n woord is *spondeisch*, omdat een groep van twee lettergrepen met het accent op de eerste "spondeus" heet.

N.B. Het Latijn kent geen woorden met het accent op de laatste lettergreep.

Als voorbeeld van de twee typen woorden zijn enkele woorden van de Gloria ondergebracht in de passende kolom.

Dóminus

Glória

homínibus

benedícimus

grátias

ágimus

glóriam

Dómine

etc.

Déus

excélsis

Déo

térra

bónae

voluntátis

laudámus

adorámus

etc.

Uit de voorbeelden blijkt dat het niet het aantal lettergrepen is, dat bepaalt of het dactylisch dan wel spondeisch is.

de golfarsis

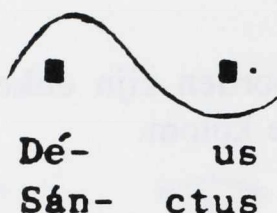
Een dactylisch woord met het steunpunt op de laatste noot en een steunpunt twee noten terug zoals Dominus etc., vraagt om een arsis-thesis.

v.b. A

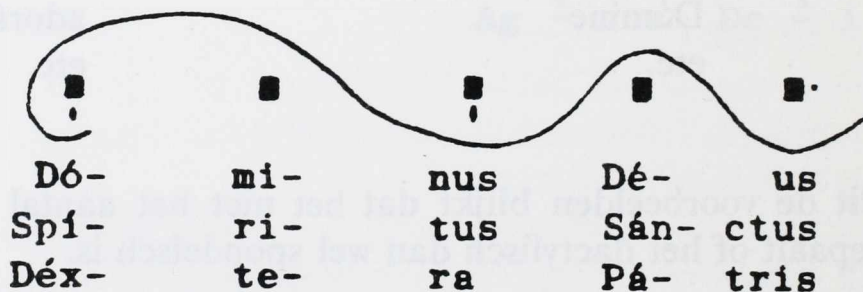
En spondeisch woord met alleen het steunpunt op de laatste noot vraagt om een "op" en "neer", een *golf-arsis* en een *thesis*.

v.b. B

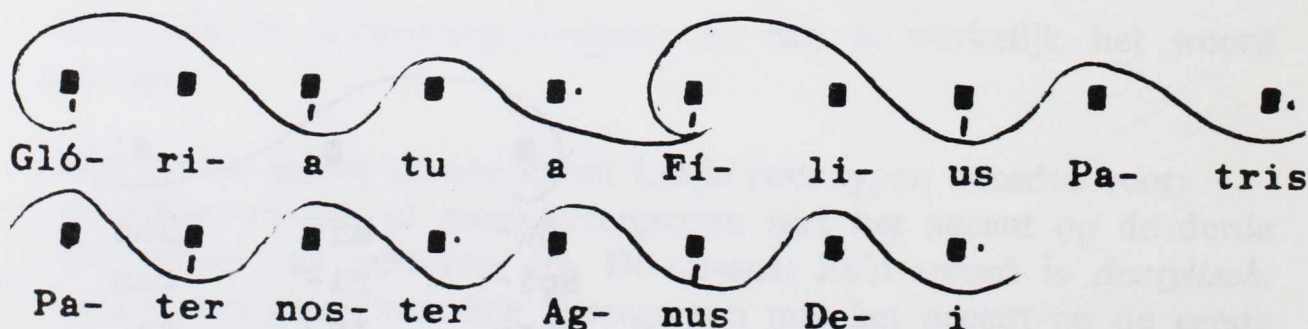
Als eerst A en B los van elkaar gezongen zijn met het passend gebaar, dan worden daarna A en B gekoppeld tot telkens een zin, aaneengeschakeld door *arsis* - *thesis* - *golfarsis* en *thesis*

A en B

om het accent van een spondeisch woord te doen uitkomen gebruiken we de *golfarsis* als het accent niet samenvalt met de ictus.

v.b.

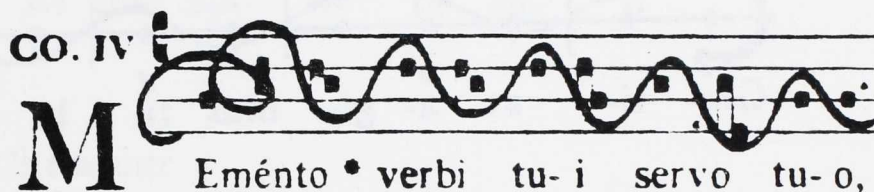

Op die plaatsen, waar het accent niet samenvalt met de ictus "accen-
tueerd" de golfarsis het accent.

Het is nooit de bedoeling om het accent aan te dikken.

Een sprekend voorbeeld waarin een aantal golf-arses het spondeisch karakter van de woorden volledig tot zijn recht laat komen is de communio: Meménto

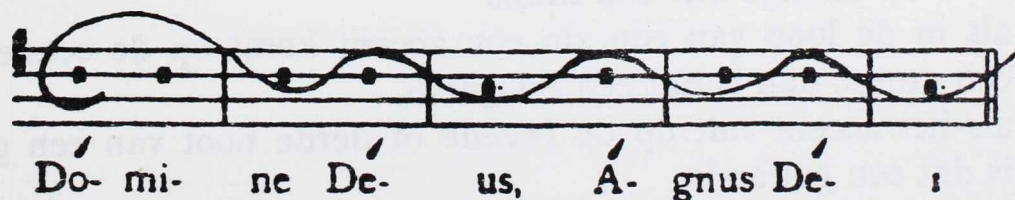
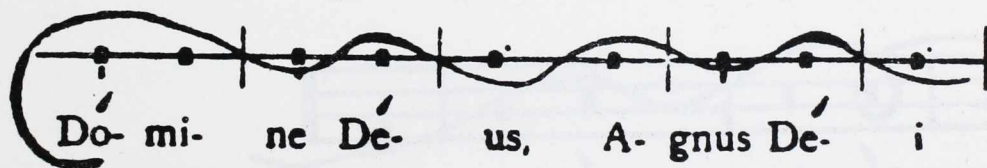
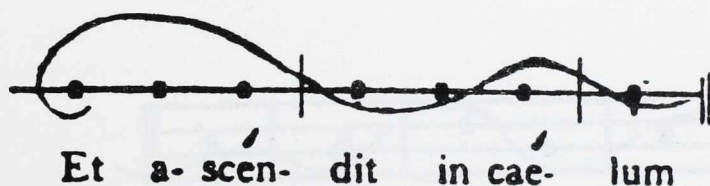
v.b.

De golfarsis kan op verscheidene manieren voorkomen:

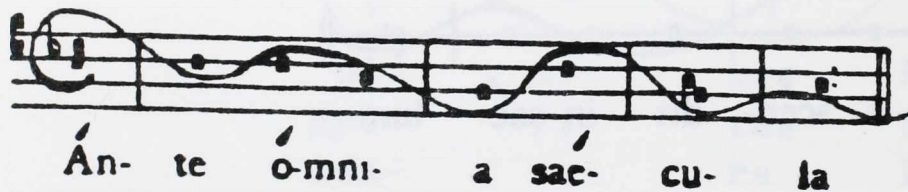
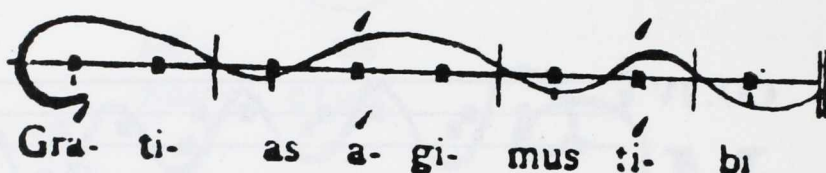
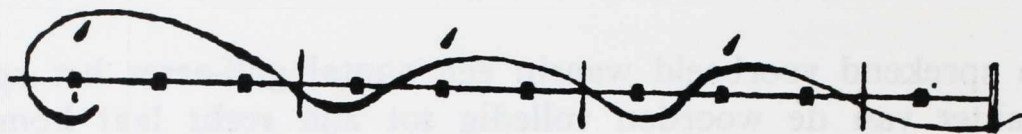
I het accent valt op de laatste noot van de thesis:

v.b.

II het accent valt op de tweede noot in een driedelige groep. Daar komt dan de golfarsis, die ook op de derde noot van die groep voortduurt.

v.b.

In onderstaande zinnnetjes ontbreekt de chironomie. Deze kan bepaald worden daarbij lettend op het volgende.

1. elke zin begint met een arsis (= boogarsis)
2. elke zin eindigt met een thesis
3. als in de loop van een zin een accent komt op de eerste noot van een groep, dan is dat een boogarsis.
4. als het accent valt op de tweede of derde noot van een groep, dan is dat een golfarsis.

Geraadpleegde literatuur

- J.B. Ward "Muziek Vierde Jaar", Desclee, Doornik 1952
- Dom J. Gajard O.S.B. "Grondslagen van het Gregoriaanse Rythme" Arsis, Roermond

J. Leenen

HET GREGORIAANS IN DE SPIRITUALITEIT VAN DE KERK

Wanneer ik voor U de plaats probeer te bepalen die het Gregoriaans binnen de spiritualiteit van de Kerk inneemt, laat mij dan beginnen met spiritualiteit en de verschillende vormen van spiritualiteit te definiëren.

I SPIRITUALITEIT EN VORMEN VAN SPIRITUALITEIT

God heeft de wezens welke hij geschapen heeft en die hij heeft begiftigd met verstand en vrije wil, verheven tot een bovennatuurlijke staat, waarbij hij hen beperkte, doch wezenlijk deelname aan zijn eigen goddelijk leven schenkt. Dit leven van genade raakte verloren door de erfzonde van Adam, onze eerste vader, maar het is voor ons herwonnen door het verlossend offer van Christus, de tweede Adam. Nu kan iedereen het bezit van deze kostbare erfenis weer verkrijgen door het geloof en de sacramenten van het geloof. Het bovennatuurlijk leven wordt hersteld door het doopsel. Het dient daarna gevoed, onderhouden en ontwikkeld te worden door een adequate beoefening van het geloof, door het aanwenden van en volhouden in gebed, door gemeenschap met het offer van Christus, dat voortdurend in de Kerk hernieuwd wordt, en door deelname aan de overige sacramenten die de verdiensten van Christus onze Heiland over de verschillende situaties in het leven doen neerdalen. De abstracte term "spiritualiteit" duidt gewoonlijk het geheel van deze innerlijke activiteiten aan, die het concreet bezig zijn met het bovennatuurlijke leven verzekeren.

Bronnen van Spiritualiteit: de Heilige Schrift

De primaire bron der christelijke spiritualiteit is het Woord Gods in zijn totale geopenbaarde omvang, zoals het ons is overgeleverd in de ingegeven Schrift, en bovenal het ons wordt aangeboden in de liturgie, die ons in staat stelt elk jaar de geschiedenis van de verlossing opnieuw te laten beleven. Het liturgisch aanhoren van het Woord Gods houdt een speciale genade in, een bevoorrecht en bijna sacramenteel contact met Christus, die voortdurend actief is in de Kerk, het goede nieuws predikend zieken geneest en bekeert, en die aldus in de loop der tijden de weldaden van de Verlossing uitdeelt.

Authentiek ontvangen we deze boodschap enkel van de Kerk. De Evangelien zijn eenvoudigweg neerslagen van het mondeling onderricht aan de Apostelen, dat op schrift werd gesteld onder bijzondere ingeving van de Heilige Geest. Deze zelfde Geest is de auteur van het wisselend charisma en hij blijft de Kerk bijstaan wanneer zij onophoudelijk voortgaat met haar catechetische uitleg van de ingegeven teksten.

De zending van de diaken Filippus, die de opperschatmeester van Kandake, de koningin der Ethiopiërs, op de weg naar Gaza zo gelukkig was te beleven (Hand.VIII:26-39) was geen op zichzelf staande episode of een gebeurtenis van voorbijgaande aard. Integendeel, het was het eerste voorbeeld van een blijvende vorm van bijstand die de lerende Kerk verleent aan mensen van goede wil, teneinde hen te helpen de kostbaarheden die de Schrift bevat te benaderen, en voor hen het opnemen van de gewijde leer te vergemakkelijken.

De Kerkvaders

De zorg van de Kerk om eeuwenlang het gebod van Christus "gaat en onderwijst alle volkeren" uit te voeren, heeft geleid tot een omvangrijke litteratuur. De term "Kerkvader" is van toepassing op die auteurs onder de gewijde redenaars en schrijvers die zich vanwege de orthodoxie van hun leer op een bijzondere en briljante wijze hebben onderscheiden. Wanneer de Kerk voorschrijft dat hun geschriften tijdens de getijden dienen te worden gelezen, zoals onze patristische lessen bij het Leesofficie, prolongeert en verwezenlijkt zij, overal en altijd, hun invloed op de stichting van de gelovigen. Ieder der Vaders ontving van God zijn eigen bijzonder charisma in overeenstemming met zijn plaats in de hiërarchie, met de historische omstandigheden waaronder zijn apostolaat werd beoefend; of met zijn persoonlijke ontvankelijkheid voor een bepaald aspect der geopenbaarde leer. Als resultaat spreidt de litteratuur der Kerkvaders een wonderschone gevariëerdheid ten toon. Deze gevariëerdheid waarborgde de eenheid van het geloof, maar droeg er tegelijkertijd in ruime mate toe bij dat er verscheidenheid ontstond tussen de scholen der spiritualiteit.

Verschillende vormen van spiritualiteit

Het ligt niet in mijn bedoeling dit proces van het ontstaan van die verscheidenheid in detail te beschrijven, en nog minder om de talrijke

scholen der spiritualiteit te gaan opsommen, die gedurende de voorbije twintig eeuwen hebben gebloeid. Wanneer een straal wit licht door een prisma valt wordt hij gebroken en verdeeld in banden die verschillend van kleur zijn. Op dezelfde manier kan de Christelijke spiritualiteit, waarvan de enige bron het geopenbaarde Woord Gods is, verschillende kleuren aannemen wanneer aandacht wordt geschonken aan meerdere aspecten van het Godsmysterie. Het maken van al te kleine indelingen dient zorgvuldig te worden vermeden. Toch meen ik dat men, ter illustratie hiervan, kan stellen dat het verschil tussen de spiritualiteit der Griekse vaders uit de eerste vier eeuwen aan de ene, en die van hun Latijnse tijdgenoten aan de andere kant, te wijten was aan het specifieke licht dat elke groep op de persoon en het werk van Christus liet schijnen.

In het oosten was de aandacht geconcentreerd op de Incarnatie waarin God zich vernederde tot het punt der menswording, teneinde de mensen te verheffen tot aan de grenzen der goddelijkheid. In het westen werd de centrale plaats ingenomen door de Verlossing. De nadruk werd gelegd op de prijs die de Godheid moest betalen om voor de mensen hun verloren geraakte waardigheid van kinderen Gods, die zij door de genade waren, te herstellen. Welnu, er is geen tegenstrijdigheid tussen deze twee gezichtspunten. Het is zeer eenvoudig ze met elkaar te verenigen. Niettemin is het interessant op te merken dat deze twee vormen van spiritualiteit vergezeld gingen van twee, geheel van elkaar verschillende, liturgische practijken. Het Doopsel, het opgaan van de mens in Christus' Mystiek Lichaam, werd in het oosten gevierd op Epiphanie, het feest van de Incarnatie, terwijl het in Rome gedurende lange tijd juist op Pasen, het feest der Verlossing werd gevierd.

Ik wil mij beperken tot dit oude voorbeeld, waarbij het Mysterie Gods door beide partijen vanuit de kern wordt bekeken. Maar het is wel van belang zich te realiseren dat niet alle vormen van spiritualiteit dezelfde graad van openheid bezitten: het gezichtsveld kan bij de een wat breder, bij de ander wat smaller zijn. Dom Guéranger sprak meestal nogal smalend van die "boekskes der vroomheid" waarvan er maar al te veel waren in de XVIIIe en XIXe eeuw, en die een kortzichtigheid vertoonden die de ware leer, en mede daardoor de spiritualiteit, schade berokkende. En trouwens, niets zou ons ertoe mogen verplichten ons blikveld te beperken.

De mensen vragen mij wel eens welk mysterie speciaal door de Benedictijnen in ere wordt gehouden. Mijn steevast antwoord luidt dat zij

er naar best vermogen naar streven ze stuk voor stuk in ere te houden, daar ze respectievelijk allemaal in de loop van het liturgisch jaar worden gevierd.

II MUZIEK EN SPIRITUALITEIT

Welke rol speelt het Gregoriaans in dit oneindig concert der zielen, die via geloof, hoop en liefde een leven proberen te leiden in de meest stricte navolging van de idealen van het Evangelie?

Catechese van verstandelijke aard

Het geopenbaarde Woord Gods, in geloof ontvangen en in liefde nageleefd, is de bron van elke spiritualiteit; en de uitleg van de Schrift, zoals door de Kerkvader gegeven, kan worden vergeleken met een reeks kanalen die deze geestelijke stroom in allerlei richtingen verspreidt, waarbij deze stroom geleid wordt naar de zielen der mensen, teneinde hun dorst naar God te lessen. "Haurietis aquas de fontibus Salvatoris" (Jesaja, XII:3)

Iedereen zou die Kerkvaders moeten kunnen vinden die het best bij zijn eigen temperament en gevoelens past en die daardoor de voor hem meest toegankelijke weg naar God kan ontsluiten.

Maar de Kerk heeft, in haar moederlijke zorg, er altijd naar gestreefd de noden van al haar kinderen, zonder uitzondering, te lenigen. Haar wijsheid, door ervaring bevestigd, voorzag dat sommige eenvoudige zielen nauwelijks aangesproken zouden worden door de vaak zo hoog verheven welbespraaktheid van gewijde redenaars, en dat anderen, ondanks dat zij meer openstaan voor de diepzinnigheden van deze leer, eveneens zouden kunnen profiteren van een vorm van prediking die zich meer tot het gevoel richt dan tot het verstand. Kortom, een groot aantal Christenen is geen, wat men zou kunnen noemen "intellectueel" en zal dat ook nooit worden. En onder de intellectuelen zelf zijn er die behoefte hebben aan geestelijk voedsel dat niet via het intellect wordt opgenomen.

Dit verklaart helemaal waarom de kunst in de Christelijke eredienst wordt toegepast. In aansluiting op de catechetische onderrichting van verstandelijke aard, heeft de Kerk er belang aan gehecht te zorgen voor een tweede vorm van catechese: die van gevoelsmatige aard, teneinde de mens in al zijn talenten, de verstandelijke én de gevoelsmatige, aan te spreken.

Catechese van gevoelsmatige aard.

Aan alle vormen der schone kunst wordt de gelegenheid geboden een bijdrage te leveren aan de dienst der liturgie, en wanneer dit laatste gebeurt raakt ze gelouterd, veredeld en geheiligd. Maar boven alle andere kunstuitingen heeft de Kerk een zeer bijzondere voorkeur aan de dag gelegd voor de muziek. Trouwens geen enkele speciale stijl of school der architectuur, schilder- of beeldhouwkunst - de Romaanse stijl, de Gotiek, de Barok of de hedendaagse moderne kunst - is ooit door de Kerk als haar eigen privébezit erkend, noch officieel aanbevolen of gecanoniseerd.

In het geval der muziek daarentegen heeft de Kerk, hoewel alle stijlen en scholen in de loop der tijden in de Kerk werden toegelaten en ten gehore gebracht onder de enige voorwaarde dat ze het nodige decorum eerbiedigden, plechtig verklaard dat die éne bijzondere stijl en school op sublieme wijze aan deze eis voldoet, en het daarom verdient naar voren gehaald te worden als het " verheven toonbeeld voor alle gewijde muziek ".

Het valt gemakkelijk hier de beslissende uitspraak te herkennen van de H. Pius X in zijn Motu Proprio uit 1903, over het Gregoriaans.

Wat verklaart deze speciale bejegening? Hiervoor kunnen twee redenen, op verschillend niveau gelegen, worden aangehaald. Allereerst de aard van de muziek als zodanig, die deze kunstvorm zeer geschikt maakt voor het uitdragen van een spirituele boodschap. Op de tweede plaats de bijzondere eigenschappen van het Gregoriaans die het boven aan de ranglijst van alle gewijde muziek plaatsen. Laat mij op elk van deze twee zaken terugkomen.

Eerwaarde Vader Abt Jean Prou O.S.B.

Wordt vervolgd.

MEDEDELINGEN

Op dinsdag 3 april startte te Helmond de cursus Gregoriaans II, gegeven door Jos Leenen. Tijdens deze cursus komt het volgende aan bod: stemvorming - solfege - ritmische principes - chironomie - historie - inleiding in het Graduale Romanum - Modaliteiten.

In de muziekschool te Venlo geeft dhr. Gisberts een cursus Gregoriaans van 20 lessen. Dhr. J. Gisberts is geen onbekende in de wereld van het Gregoriaans. Hij dirigeert de schola van Linne (L).

In de gazet van Antwerpen van 24 en 25 december 1983 werd een groot artikel gewijd aan het verslagboek over het internationaal Colloquium gehouden te Leuven in 1980. Het artikel opent met de kop: "mgr. R.B. Lenaerts hoopt op heropleving van het Gregoriaans".

Genoemd verslagboek: "Het Gregoriaans, Europees erfgoed" is verkrijgbaar bij het Seminarie voor muziekwetenschappen, Blijde inkomstenstraat 21, 3000 Leuven.

Begeleidingenboek Graduale Romanum.

Een dezer dagen verscheen het nieuwe begeleidingenboek bij het Graduale Romanum.

Deze orgelbegeleiding is geschreven door abbé Ferdinand Portier en zal als de uitgave compleet is 3 delen omvatten, te weten,

deel 1: de hoogfeesten (nu verschenen)

deel 2: de zondagen van de advent en vasten.

deel 3: de zondagen door het jaar.

Verdere inlichtingen te verkrijgen bij het Ward Centrum.

In het blad "Mededelingen" van het bestuur der Nederlandse St.Gregoriusvereniging in het bisdom Roermond lazen we dat op 2e Pinksterdag 1983 onder het motto: "Gregoriaans leeft" door ruim 400 heren zangers een Gregoriaanse hoogmis werd gezongen. Deze eucharistieviering werd bijgewoond door naar schatting 1200 mensen. Dit alles op initiatief van het kerkkoor uit Merselo. Wie volgt?

Op zaterdag 10 maart j.l. werd te Helmond een "opfrissingsdag" gehouden voor de deelnemers aan de directiecursus van Den Bosch 1983.

Het enthousiasme was dermate groot dat besloten werd op 2 juni een vervolg hierop te doen plaatsvinden.

Het Holland Festival heeft aangekondigd dit jaar uitgebreid aandacht

te besteden aan het Gregoriaans. Een en ander zal plaatsvinden eind augustus.

Ook het euro-festival religieuze muziek Maastricht zal van 28 augustus t/m 8 september 1984 het Gregoriaans in haar activiteiten betrekken.

KURSUS GREGORIAANS

In september 1984 start in 's-Hertogenbosch een *directiecursus Gregoriaans* van 25 avonden, georganiseerd door de *Amici Cantus Gregoriani*.

Deze cursus is zowel praktisch als wetenschappelijk gericht.

- *koorzang en directie* komen als eerste aan de orde
- gastdocenten behandelen *specialistische onderwerpen*.

De docenten zijn:

- Drs. J. Boogaarts
- Ir. D. Pouderoyen
- Dhr. M. Polspoel
- Zr. M.L. Egbers

Kursusleidster is Zr. M.L. Egbers.

De onderwerpen zijn:

- Het recitatief en de psalmodie in de liturgie
- Het ritme in het Gregoriaans en in de liturgie
- De modaliteiten..... (J. Claire - H. Nolthenius)
- Analyse
- Inleiding over de handschriften
- Inleiding in de West-Europese cultuur
- Inleiding tot de liturgische vormleer
- Koorscholing, directie, repertoire.

Data

4/9 - 11/9 - 18/9 - 25/9 - 2/10 - 9/10 - 16/10 - 30/10 - 6/11 - 13/11 - 20/11 - 27/11 - 4/12 - 11/12 - 18/12 - 8/1 - 15/1 - 22/1 - 29/1 - 5/2 - 12/2 - 19/2 - 26/2 - 5/3 - 12/3.

Een excursie naar Vaals: Abdij St. Benedictusberg hoort als afronding bij deze cursus. Datum nog nader te bepalen.

Inlichtingen en inschrijving:

Ward Centrum Nederland,
Willem Prinzenstraat 43,
Helmond Tel. 04920 - 45597

WARD CENTRUM NEDERLAND

muziek-pedagogisch instituut

VERZORGT

KURSUSSEN IN HET KADER VAN DE WARD-OPLEIDING

KURSUSSEN GREGORIAANS VOOR KOORZANGERS EN DIRIGENTEN

EEN GRATIS "INFORMATIE-BULLETIN"

Inlichtingen bij:

Ward Centrum Nederland

Willem Prinzenstraat 43

5701 BC Helmond

Tel. 04920 - 45597

INHOUD

VAN DE REDAKTIE, S. van Lieshout	1
DIREKTIECURSUS I	2
PASSIE EN PASEN, M. Bogaers	5
GREGORIAANS EN HET LATIJN I, T. Tromp.....	7
UIT HET KOOR GEKLAPT, T. van Lieshout.....	9
THEORIE VAN HET GREGORIAANS V, WOORDRITME, J. Leenen.....	11
HET GREGORIAANS IN DE SPIRITUALITEIT VAN DE KERK, J. Prou, O.S.B., abt van de abdij St. Pierre te Solesmes ..	18
MEDEDELINGEN	23